

تأثیر تحولات کالبدی فضایی بر تغییرات اقتصادی، اجتماعی و فیزیکی نواحی روستایی و گردشگری (مطالعه موردی: بخش کن و دهستان سولقان^۱)

سارا محمد شفيعی

دانشجوی دکتری جغرافیا، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

سید جمال الدین دریاباری^۲

دانشیار گروه برنامه‌ریزی شهری، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۱۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۶/۰۸

چکیده

تحولات کالبدی - فضایی در دو دهه اخیر در بسیاری از روستاها در حال گسترش است. این روند در سکونتگاه‌هایی که جاذبه‌های طبیعی به ویژه‌ای از قبیل کوهستان و آبشار و باغات میوه و مخصوصاً زیارتگاه دارند با رواج پدیده خانه دوم توسعه یافته است. منافع چشمگیر تبدیل اراضی زراعی و باغ به قطعات مسکونی کشاورزان را از ادامه فعالیت زراعی رویگردان نموده است. از این رو هدف از تحقیق حاضر بررسی اثرات تحولات کالبدی فضایی بر تغییرات اقتصادی، اجتماعی و فیزیکی نواحی روستایی بخش کن و دهستان سولقان می‌باشد. لذا روش تحقیق کاربردی و ماهیت آن توصیفی-تحلیلی است. جامعه آماری این تحقیق شامل ۳۳۳۰ نفر از ساکنین روستای کن سولقان بوده است که حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران برابر با ۳۳۴ نفر به روش نمونه‌گیری تصادفی در نظر گرفته شده است. در پژوهش حاضر اطلاعات و داده‌های بدست آمده از توزیع پرسشنامه، با استفاده از روش‌های آماری توصیفی (میانگین، انحراف استاندارد و...) و روش‌های آماری استنباطی (آزمون تی تک نمونه‌ای) در محیط نرم افزاری SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. با توجه به اینکه میزان آلفای کرونباخ برای تمامی متغیرهای تحقیق بالاتر از ۰/۷ و برابر با ۰/۸۴۱ بدست آمد، از این رو پایایی پرسشنامه مورد تایید قرار گرفته است. نتایج پژوهش حاضر نشان داد که گسترش فضایی سبب افزایش تقاضای شهرنشینان برای خانه‌های دوم روستایی با مقداره آماره (۲۷۶۰۶ = t) در بخش اقتصادی، پراکندگی بافت روستا با مقداره آماره (۱۹۰۰ = t) در بخش فیزیکی و تغییر در طرز نگرش، هنجارها و رفتارها به منظور تحولات کالبدی فضایی روستاها با مقداره آماره (۱۳۲۷۲ = t) در بخش اجتماعی نواحی روستایی کن - سولقان شده است.

کلمات کلیدی: تحولات کالبدی فضایی، تغییرات، اقتصادی، اجتماعی، فیزیکی، بخش کن دهستان سولقان

^۱ این مقاله برگرفته از رساله دکتری با عنوان "تبیین روند تحولات کالبدی فضایی با رویکرد آینده نگری در بخش کن و دهستان سولقان" می‌باشد.

^۲ (نویسنده مسئول): daryabari@edalat.ac.ir

مقدمه

هر نظام فضایی، از جمله کاربری‌های روستایی، نه تنها تحت تاثیر نیروها و روندهای دورنی جاری در محیط خود است بلکه ضمناً از نیروها و روندهای بیرونی نیز به شیوه‌های مختلف تاثیر می‌پذیرد. این گونه تعامل نیروهای درونی و بیرونی از قانونمندی‌های حاکم بر تمام انواع نظام‌ها به شمار می‌رود (Saeedi and Hosseini Hasel, 2016) که مجموعه عوامل دخالت کننده در مقیاس محلی، ناحیه‌ای و جهانی را در بر می‌گیرد و در تعاملی پویا، بسترساز دگرگونی نظام‌های مکانی - فضای به شمار می‌روند (Saeedi, 2011). علاوه بر آن عوامل و نیروهای درونی و بیرونی هر یک در بستر زمان به شکلی در روند تحولات سکونتگاه‌های روستایی پیرامونی شهرها تاثیر گذاشته است؛ به صورتی که این گونه دگرگونی‌ها به نحو بارزی در ساختار کالبدی - فضایی این عرصه‌های زیستی تجلی یافته است. این نیروها، مجموعه عوامل و نیروهای دخالت کننده در مقیاس محلی، ناحیه‌ای و جهانی را در بر می‌گیرد (Seidaei, 2012 and Ghasemian).

چشم انداز روستایی بخش مهمی از سازمان فضایی نواحی روستایی به شمار می‌رود که کارکرد اصلی آن از دیر باز تامین غذای مردم جهان و تولید برخی مواد اولیه بوده است. امروزه با رشد شتابان جمعیت به ویژه شهرها و در نتیجه نیاز روز افزون به مواد غذایی بر اهمیت اراضی زراعی و دیگر عرصه‌های تولید روستا افزوده شده است. از سوی دیگر فضای شلوغ آلوده و بی روح شهرهای امروزی بیش از پیش بر اهمیت زیست محیطی چشم اندازهای طبیعی برخی روستاها افزوده و به نوعی بازگشت به زندگی روستایی را مطرح نموده است. در همین راستا شاهد گسترش پدیده روستانشینی شهری هستیم که طی آن بسیاری از ساکنین کلان شهرها روستاهای حومه شهر و حتی نواحی روستایی دورتر را برای سکونت برگزیده‌اند. به همین دلیل چشم اندازهای روستایی به شدت دستخوش دگرگونی شده و موجب تغییر کاربری و تخریب بخش‌های از اراضی زراعی. باغی. جنگلی و حوضه‌های آبخیز گشته‌اند. هر چند که در طرح‌های توسعه کالبدی روستایی و اغلب در طرح‌های هادی همواره بر عدم تغییر کاربری اراضی تاکید می‌گردد. اما در عمل به علت ضعف ساختار اقتصادی نواحی و کشورها عواملی همچون جهش سریع قیمت زمین و بهره‌وری رو به کاهش فعالیت‌های کشاورزی موجب تداوم و گسترش روند تخریب چشم اندازهای روستایی و تغییر کاربری اراضی زراعی گردیده است. بنابراین گسترش پدیده خانه دوم تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی و در نهایت دگرگونی کالبدی روستاها با توجه به مسائل ملی. ناحیه‌ای و محلی به دلایل زیر حائز اهمیت است (Shokouei, 2008). توسعه ناموزون و گسترش بی رویه موضوعی است که از دیر و باز دانش پژوهان علاقه مند به مسایل برنامه‌ریزی را به چالش کشیده این پدیده که از ابتدای قرن بیستم آغاز شد پس از جنگ جهانی دوم در بسیاری از شهرها و روستاها تسریع یافته است و در دهه‌های اخیر در اغلب روستاها مش کل ساز شده مخصوصاً روستاهایی که در حاشیه شهرهای بزرگ استقرار دارند. (Ghadermazi, 2011).

موضوع مورد مطالعه تحولات الگوی کالبدی فضایی روستاها مسال‌های حایز اهمیت است که در آن مطرح می‌باشد. نقش عوامل اقتصادی، اجتماعی، گردشگری، سیاسی بر تحولات کالبدی فضایی و ابعاد تحولات شامل تحول مسکن، تحول در اراضی، تحول در شبکه ارتباطی، تحول مورد نظر ما کاربری اراضی و چگونگی گسترش کالبدی فضایی

می‌باشد و نحوه گسترش آن می‌باشد. روند تحولات کالبدی فضایی چگونه بوده است و چه تأثیری بر تغییرات اقتصادی، اجتماعی و فیزیکی نواحی روستایی دهستان کن سولقان داشته است؟ بر همین اساس این تحقیق از نظر هدف، «کاربردی» و روش علمی به کار گرفته شده در آن از نوع «توصیفی - تحلیلی» می‌باشد بنابراین با توجه به ماهیت موضوع پژوهش حاضر روش تحقیق انجام شده از نوع توصیفی است که وضع موجود تحولات را بررسی می‌کند. به منظور تکمیل اطلاعات از روش میدانی و پیمایشی نیز استفاده شده است. لذا با نظرسنجی (تکمیل پرسشنامه) از مدیران محلی بخش کن و دهستان سولقان و کارشناسان ذیربط، داده‌ها و اطلاعات لازم جهت اجرای تحقیق، تهیه گردید. جامعه آماری این تحقیق که شامل ۳۳۳۰ نفر از ساکنین روستای کن سولقان بوده است و حجم نمونه آماری با استفاده از فرمول کوکران بدست آمده و برابر با ۳۳۴ نفر است و روش نمونه‌گیری نیز به روش تصادفی انجام شده است. برای بررسی پایایی تعداد ۳۵ پرسشنامه در بین جامعه آماری مورد نظر توزیع گردید. با توجه به اینکه میزان آلفای کرونباخ برای تمامی متغیرهای تحقیق بالاتر از ۰/۷ و برابر با ۰/۸۴۱ بدست آمده، از این رو پایایی پرسشنامه مورد تایید قرار گرفته است. در پژوهش حاضر اطلاعات و داده‌های بدست آمده از توزیع پرسشنامه، در محیط نرم افزاری SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. بدین صورت که از روش‌های آماری توصیفی (میانگین، انحراف استاندارد و...) در راستای بررسی علل تغییرات و تحولات کالبدی-فضایی در محدوده مورد مطالعه استفاده گردید و نیز از روش‌های آماری استنباطی (آزمون تی تک نمونه‌ای) در جهت تأثیر تحولات کالبدی فضایی بر تغییرات اقتصادی، اجتماعی و فیزیکی نواحی روستایی بخش کن و دهستان سولقانبهره گرفته شد.

مبانی نظری

عوامل و نیروهای گوناگون محیطی -اکولوژیک، اجتماعی -اقتصادی، تاریخی -فرهنگی، سیاسی -نظامی و مانند آن بر مکان‌گزینی و روند رشد و گسترش سکونتگاه‌های روستایی تأثیرگذار هستند که با توجه به نقش و دامنه‌ی تأثیر هر یک از آنها، چه به صورت منفرد و چه به طور توأمان و ترکیبی، نه تنها موقعیت استقرار سکونتگاه‌ها بلکه اهمیت و جایگاه فضایی آنها تبیین می‌گردد (Saeedi and Hosseini Hasel, 2016). سعیدی هم درباره‌ی عوامل موثر بر شکل‌گیری و توسعه‌ی سکونتگاه‌های روستایی چنین بیان می‌کند:

عوامل گوناگونی در موقعیت و نحوه‌ی استقرار سکونتگاه‌های روستایی نقش دارند که در نهایت نه تنها کارکرد روستاها، بلکه وسعت و اندازه‌ی آنها را تعیین می‌کنند. در این رابطه باید گفت وسعت سکونتگاه‌های روستایی به طور طبیعی هم نشانگر قابلیت‌ها و توانمندی‌های روستا در پذیرش جمعیت و گسترش فعالیت‌هاست و هم خود جزئی اساسی در تعیین ویژگی و بافت کالبدی آن به شمار می‌رود.

وسعت روستاها را به روش‌های گوناگون میتوان تعیین کرد: بر اساس تعداد خانه‌ها یا واحدهای مسکونی، بر اساس مقدار روستاهای زراعی و یا به روش رایج بر مبنای میزان جمعیت یا تعداد خانوارها. سکونتگاه‌های روستایی از نظر وسعت بسیار متنوع است، اما قلمروی هر کدام از آنها محدود و مشخص است. در نواحی گوناگون جهان میتوان سکونتگاه‌های روستایی تکخانه‌ای تا روستاهای بزرگ چند هزار نفری را مشاهده کرد (Saeedi, 2012).

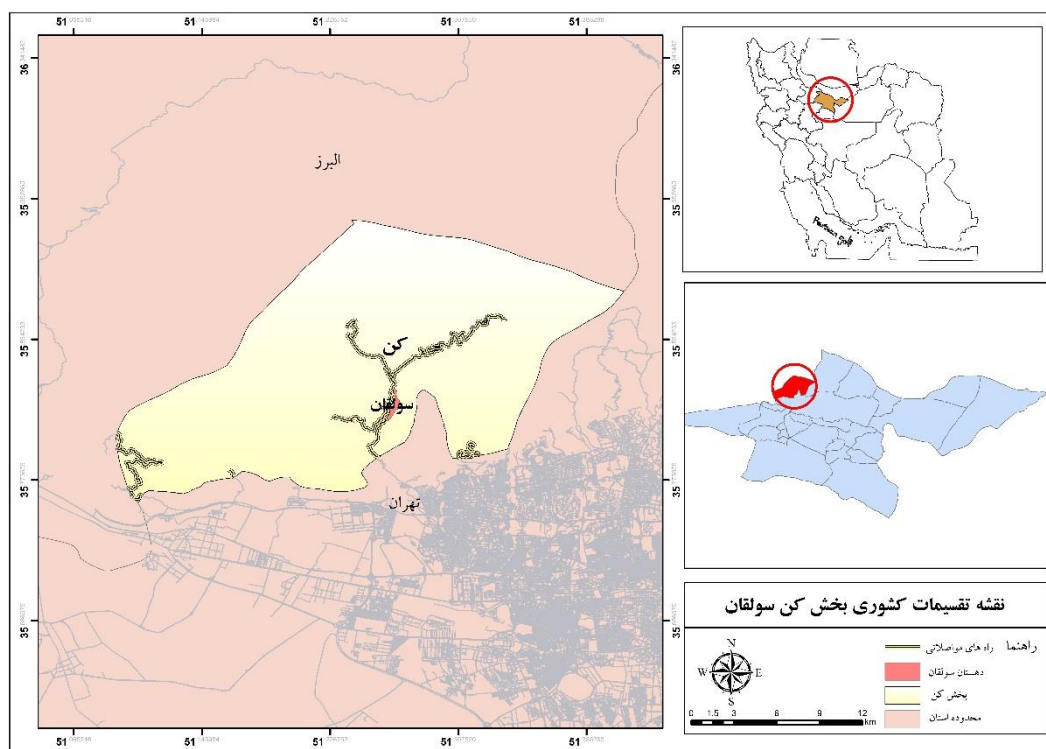
اراضی کشاورزی، منابع طبیعی ارزشمند و تجدید ناپذیرند که کارکردهای مختلف اقتصادی و محیط زیستی دارند. تغییر کاربری هر هکتار زمین کشاورزی به مفهوم وابستگی به واردات خارجی و تهدید امنیت غذایی است و این موضوع، حتی کشورهای مبتنی بر اقتصاد بازار مانند انگلیس را به سمت اولویت دهی حفظ اراضی کشاورزی سوق داده است. همچنین عواملی مانند پایین بودن سود دهی بخش کشاورزی، پایین بودن بهره وری سرمایه در بخش کشاورزی، خرد شدن زمینهای کشاورزی ناشی از قانون ارث، فقر مالی کشاورزان و عدم تسهیلات مناسب و به موقع دولت در زمان کاشت و داشت و برداشت، اختلاف درآمد حاصل از فعالیت کشاورزی و غیر کشاورزی، بالا رفتن سن کشاورزان، تمایل کم به کشت و کار، توسعه شهرها، جاده‌سازی و احداث اتوبان‌ها، افزایش جمعیت، نوسان قیمت محصولات کشاورزی، واردات برنج، عدم خرید تضمینی توسط دولت، عدم حمایت دولت به کشاورزان، افزایش قیمت زمین در روستاها با تغییر کاربری، شهر گرایی و رفاه بیشتر، ایجاد مشاغل جدید، افزایش مهاجرت و نبود نیروی جوان در روستا، ورود گردشگران به روستاها نیز در تغییر کاربری اراضی نقش زیادی دارند (Kalali Moghadam, 2015). پیامدهای اقتصادی تغییر کاربری زمین در مناطق روستایی تقریباً با اراضی شهری ی خیلی متفاوت نمی‌باشد. در شهرها معمولاً با تغییر کاربری اغلب شهرداری‌ها ارقامی به عنوان حق تغییر کاربری دریافت می‌کنند. بخصوص بعد از کاهش بودجه شهرداریها و حذف بخشی از کمک‌های دولتی تا حدود زیادی بودجه شهرداریها به این مسئله وابسته شد. شهرداری‌های که دارای طرح جامع هستند می‌توانند در قبال اضافه ارزشی که برای هر یک از قطعات اراضی شهر که بر اثر ضوابط منطقه‌بندی و تعیین تراکم‌های ساختمانی و کاربری اراضی بیش از قیمت اراضی در مناطق مسکونی با تراکم کم ایجاد می‌شوند، با موافقت شورای شهر (مستند به بند یک ماده ۳۵ قانون تشکیل شوراهای اسلامی) و تأیید وزارت کشور با استناد به تبصره بند ۸ ماده ۴۵ قانون شهرداری‌ها، عوارض اختصاصی به تناسب میزان اضافه ارزش حاصله وضع و حصول کنند و در حسابی جداگانه به نام درآمد حاصله از فعالیت‌های اقتصادی در شهرداری نگه داری نمایند و صرفاً در تهیه طرح‌های توسعه و عمران شهری و اجرای آن با نظر شورایی و عاملیت دستگاه‌های مربوطه به مصرف برسانند. از جمله پیامدهای اقتصادی تغییر کاربری زمین در مناطق روستایی می‌توان به پایین بودن قیمت محصولات کشاورزی، گرانی نهاده‌های کشاورزی، تقاضا برای زمین مسکونی، تجاری، گردشگری صنعتی، عدم تضمین خرید برخی محصولات و یا قیمت‌گذاری پایین محصولات، عدم حمایت دولت از تولیدات مشابه داخلی، واردات محصولات مشابه به قیمت کمتر، مشقت زیاد کار کشاورزی، کوچکی و قطعه قطعه و پراکنده بودن اراضی، وجود باندهای قاچاق کالا، عدم وجود درآمد مورد انتظار، قیمت بالای سوخت، هزینه‌ی بالای ماشین‌آلات در مراحل کاشت، داشت و برداشت و نداشتن تخصص کافی در کار کشاورزی می‌باشد (Kalali Moghadam, 2015). با این حال که تغییر استفاده از زمین لازمه توسعه اقتصادی و پیشرفت اجتماعی تلقی می‌شود، قوانین کاربری اراضی بایستی یک توازن بین حقوق مالکیت خصوصی و منافع عمومی منسوب شود هدف از قوانین و مقررات منع توسعه تغییرات کاربری اراضی جلوگیری از افزایش قیمت زمین و مسکن و به صرفه بودن برای خانواده‌های متوسط و کم درآمد در جوامع روستایی است (Asoudeh, 2014). مهاجرت جمعیت به سوی شهرها و افزایش تقاضا برای تهیه مسکن و کاربری‌های دیگر، با توجه

به توان اقتصادی آنها از یک سو و سودجویی بساز و بفروش‌ها، اراضی شهر را با افزایش تراکم ساختمانی و جمعیتی مواجه کرده است. از جمله عوامل اجتماعی موثر بر تغییر کاربری اراضی در مناطق روستایی می‌توان به مهاجرت تحت تاثیر عامل اقتصادی، مهاجرت تحت تاثیر عامل کمبودهای اجتماعی و زیر بنایی، بیسوادی و کم سواد، نوع نظام زراعی (خرده مالکی) قوانین ارث، نقص قوانین تغییر کاربری اراضی، اجرای طرح‌های روستایی و غیره دانست (Kalali Moghadam, 2015). برخی از محققان نیز در این زمینه اقدام به تحقیق نموده‌اند: مهدوی و رحمانی در مقاله تحلیلی برالگوی گسترش کالبدی فضایی روستا-شهرها (مطالعه موردی-شهر لالجین) براساس نتایج حاصل از یافته‌های تحقیق با توجه به رشد افقی و پراکندگی شهر الگوی متمرکز بعنوان الگوی مطلوب گسترش آتی شهر مشخص گردید (Mahdavi, 2012). بدری و همکاران در مقاله نقش مدیریت محلی در توسعه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: شهرستان آران و بیدگل) یافته‌های تحقیق بر نقش افزینی و تاثیرگذاری مدیریت محلی در توسعه کالبدی روستایی صحنه می‌گذارد (Badri, et al, 2012). اصغری لقمجانی و فرهنگ در مقاله واکاوی مشکلات توسعه کالبدی - فیزیکی در روستاهای کوهستانی (منطقه مطالعه شهرستان کامیاران) نتایج تحقیق تایید میکنند روستای مطالعه شده از نظر شدت مشکلات کالبدی - فیزیکی توسعه اختلاف معنا دار با یکدیگر دارند (Asghari Lafmjani, and Farahmand, 2017). بهرامی در مقاله تحلیل اثرات کالبدی طرح‌های بر اساس میزان رضایت‌مندی جامعه روستایی (مطالعه موردی دهستان نگل شهرستان سنندج) نتایج نشان می‌دهد که طرح‌های به لحاظ کالبدی در راستای بهبود وضعیت شبکه معابر بهبود آلودگی ناشی از گرد و غبار محلی و بهداشت روستا وضعیت دفع زباله نسبتاً موفق عمل کرده اما از نظر فضایی ضریب دسترسی به خدمات رو بنایی خدمات ورزشی و تفریحی نوسازی مسکن ناموفق عمل کرده است (Bahrami, 2017). اپلر و همکاران، در ترکیه استفاده از خاک اراضی کشاورزی بویژه خاک‌های دشت‌های آبرفتی حاصلخیز به عنوان منابع تأمین مواد کارخانه‌های تولید آجر و سرامیک به تهدید جدی برای تولید کشاورزی در این کشور تبدیل شده است (Eppler, et al, 2015). لی و ریچتر، نتایج تحقیق آنها نشان داد که تغییرات کاربری اراضی می‌تواند اساساً در دراز مدت، ویژگی‌های بیوژئوشیمیایی اکسیدهای آهن را تغییر دهد. آنها دریافتند که در ابتدا، کشت و کار، واکنش پذیری اکسیدهای آهن را کاهش می‌دهد و با افزایش آهن کریستالی همراه است که نتیجه‌ای، از فرآیندهای فرسایش است (Li & Richter, 2012).

روش پژوهش

قلمرو جغرافیایی تحقیق

دهستان سولقان از بخش کن در شمال غرب شهرستان تهران با جهت شمال شرق به جنوب شرق در موقعیت ریاضی ۵۱ درجه و ۹ دقیقه تا ۵۱ درجه و ۱۹ دقیقه طول شرقی و ۳۵ درجه و ۴۹ دقیقه تا ۳۵ درجه و ۲۵ دقیقه عرض شمالی واقع شده است. دهستان سولقان دارای ۱۳ آبادی است که ۸ آبادی دارای سکنه و ۵ آبادی خالی از سکنه می‌باشد. در حال حاضر، روستای سولقان مرکز این دهستان است. کن و سولقان در واقع دو روستا در شمال غربی تهران هستند که معمولاً اسم آنها با هم بکار می‌رود و آن را «کن سولوقون» می‌گویند.

شکل (۱). نقشه تقسیمات کشوری بخش کن سولقان منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

یافته‌های پژوهش

در جهت شناسایی عوامل موثر تحولات کالبدی فضایی بر تغییرات اقتصادی، اجتماعی و فیزیکی نواحی روستایی بخش کن و دهستان سولقان ابتدا متغیرهای مربوطه با مطالعه مبانی نظری و اطلاع از وضعیت موجود در محدوده مطالعه، شناسایی گردید و با استفاده از پرسشنامه مورد ارزیابی اولیه قرار گرفت. در همین راستا ۴ معیار و ۱۸ زیر معیار در قالب عوامل موثر بر تغییرات اقتصادی، اجتماعی و فیزیکی ناشی از گسترش افقی نواحی روستایی تدوین گردید که در جدول نشان داده شده است. همان طور که مشاهده می‌شود کلیه عوامل شناسایی شده دارای حد میانگین بالای حد متوسط (بالتر از ۳) می‌باشند که نشان می‌دهد تمام این عوامل می‌تواند اثرگذار باشد.

جدول ۱. آمار توصیفی عوامل موثر تحولات کالبدی فضایی بر تغییرات اقتصادی، اجتماعی و فیزیکی نواحی روستایی بخش کن سولقان

معیار	زیرمعیار	میانگین	انحراف استاندارد	واریانس	بیشترین	کمترین
گسترش افقی کالبدی فضایی روستاها	وجود نظام حرکتی کارآمد	3.84	0.695	.483	5.00	1.00
	مدیریت محلی	3.98	0.237	0.531	5.00	1.00
تغییرات اقتصادی روستاها	بهبود وضعیت شبکه معابر	4.17	0.874	.763	5.00	1.00
	تغییرات در کاربری زمین و سطح تراکم	3.23	0.692	.479	4.00	1.00
	ارتقای سطح اقتصادی و اشتغال ساکنان روستا	4.31	0.965	.932	5.00	1.00
	افزایش قیمت اراضی به منظور تغییر در الگوی کالبدی فضایی و گسترش فیزیکی روستاها	4.18	0.929	.864	5.00	1.00
	تعداد تغییر شغل از کشاورزی به صنعتی و خدماتی	4.05	0.837	.۰۸۴۱	۵.۰۰	۱.۰۰
	تقاضای شهرنشینان برای خانه‌های دوم روستایی	4.24	0.895	.801	5.00	1.00
تغییرات فیزیکی روستاها	تغییر در دسترسی به وسایل نقلیه در تمامی حالات آن	3.72	0.689	.475	4.00	1.00

1.00	5.00	.039	0.019	3.42	پراکندگی بافت روستا
1.00	5.00	.778	0.882	4.20	بهبود آلودگی ناشی از گرد و غبار محلی
1.00	5.00	.960	0.980	4.24	بهبود بهداشت روستا وضعیت دفع زباله
1.00	5.00	.864	0.929	4.18	استفاده از مصالح و الگوی معماری ناهمگون با محیط
1.00	5.00	.045	0.022	۴.۱۹	تحول مسکن به منظور تغییر در الگوی کالبدی فضایی و گسترش فیزیکی
1.00	5.00	.552	0.743	3.94	تحول در شبکه ارتباطی به منظور تحولات کالبدی فضایی روستاها
1.00	4.00	.392	0.626	3.14	تغییر در ساخت و سیمای شهر به منظور تحولات کالبدی فضایی روستاها
1.00	5.00	.482	0.694	4.65	تغییر در طرز نگرش، هنجارها و رفتارها به منظور تحولات کالبدی فضایی روستاها
1.00	5.00	.858	0.926	4.15	تغییر در میزان مشارکت مردم ساکن روستای کن و سولقان به منظور تحولات کالبدی فضایی روستاها

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

اثرات گسترش افقی نواحی روستایی بخش کن - سولقان

نتایج جدول (۲) مقدار آماره t اثرات گسترش افقی نواحی روستایی بخش کن - سولقان را نشان می‌دهد. همان طور که نشان داده شده است مقدار آماره t کلیه متغیرها، بزرگتر از مقدار مرزی $+1/96$ و $-1/96$ می‌باشد. در نتیجه می‌توان با حداقل ۹۵ درصد اعتماد پذیرفت که همه شاخص‌های اثرات گسترش افقی در نواحی روستایی در تغییرات کالبدی - فضایی مورد تایید است و رابطه معناداری وجود دارد ($sig=0.001 < 0.05$). براساس همین نتایج می‌توان بیان نمود که بیشترین اثرات افقی نواحی روستایی بخش کن - سولقان، تغییرات در کاربری زمین و سطح تراکم با مقاداره آماره ($t=13.077$) بوده و کمترین میزان تاثیرگذاری نیز در بهبود وضعیت شبکه معابر با مقاداره آماره ($t=7.611$) در این محدوده مطالعاتی بوده است می‌باشد.

جدول ۲. مقدار آماره‌ی تی اثرات گسترش افقی نواحی روستایی بخش کن - سولقان

One-Sample Test						
95% Confidence Interval of the Difference		Mean Difference	Sig. (2-tailed)	df	T.Value=3 t	
Upper	Lower					
3.6277	2.4723	3.05000	.۰۰۱	۳۳۳	11.050	وجود نظام حرکتی کارآمد
3.1347	2.0653	2.60000	.۰۰۱	۳۳۳	10.177	مدیریت محلی
3.1875	1.8125	2.50000	.۰۰۱	۳۳۳	7.611	بهبود وضعیت شبکه معابر
1.3921	1.0079	1.20000	.۰۰۱	۳۳۳	13.077	تغییرات در کاربری زمین و سطح تراکم

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

تغییرات اقتصادی ناشی از تحولات کالبدی - فضایی نواحی روستایی بخش کن و دهستان سولقان

همان طور که در جدول (۳) نشان داده شده است مقدار آماره t کلیه متغیرها، بزرگتر از مقدار مرزی $+1/96$ و $-1/96$ می‌باشد. در نتیجه می‌توان با حداقل ۹۵ درصد اعتماد پذیرفت که همه شاخص‌های اثرات گسترش افقی در نواحی روستایی در تغییرات اقتصادی مورد تایید است و رابطه معناداری وجود دارد ($sig=0.001 < 0.05$). براساس همین نتایج می‌توان بیان نمود که بیشترین اثرات اقتصادی گسترش افقی نواحی روستایی بخش کن - سولقان، تقاضای شهرنشینان برای خانه‌های دوم روستایی با مقاداره آماره ($t=27.606$) بوده و کمترین میزان تاثیرگذاری نیز در ارتقای سطح اقتصادی و اشتغال ساکنان روستا با مقاداره آماره ($t=7.094$) در این محدوده مطالعاتی بوده است می‌باشد.

جدول ۳. مقدار آماره‌ی تی اثرات گسترش افقی بخش کن - سولقان بر تغییرات اقتصادی نواحی روستایی

T.Value=3

مؤلفه‌ها

95% Confidence Interval of the Difference	Mean Difference	Sig. (2-tailed)	df	t		
Upper	Lower					
1.8131	.9869	1.40000	.۰۰۱	۳۳۳	7.094	ارتقای سطح اقتصادی و اشتغال ساکنان روستا
3.9219	2.4781	3.20000	.۰۰۱	۳۳۳	9.278	افزایش قیمت اراضی به منظور تغییر در الگوی کالبدی فضایی و گسترش فیزیکی روستاها
2.7626	1.5374	2.15000	.۰۰۱	۳۳۳	7.346	تعداد تغییر شغل از کشاورزی به صنعتی و خدماتی
2.0441	1.7559	1.90000	.۰۰۱	۳۳۳	27.606	تقاضای شهرنشینان برای خانه‌های دوم روستایی

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

تغییرات فیزیکی ناشی از تحولات کالبدی - فضایی نواحی روستایی بخش کن و دهستان سولقان

همان طور که در جدول (۴) نشان داده شده است مقدار آماره t کلیه متغیرها، بزرگتر بودن از مقدار مرزی $1/96 +$ و $1/96 -$ می‌باشد. در نتیجه می‌توان با حداقل ۹۵ درصد اعتماد پذیرفت که همه شاخص‌های اثرات گسترش افقی در نواحی روستایی در تغییرات فیزیکی مورد تایید است و رابطه معناداری وجود دارد ($sig=0.001 < 0.05$). براساس همین نتایج می‌توان بیان نمود که بیشترین اثرات فیزیکی گسترش افقی نواحی روستایی بخش کن - سولقان، پراکندگی بافت روستا با مقدار آماره ($t=19.00$) بوده و کمترین میزان تاثیرگذاری نیز در تغییر در دسترسی به وسایل نقلیه در تمامی حالات آن با مقدار آماره ($t=7.025$) در این محدوده مطالعاتی بوده است می‌باشد.

جدول ۴. مقدار آماره‌ی تی اثرات گسترش افقی بخش کن- سولقان بر تغییرات فیزیکی نواحی روستایی

One-Sample Test							مولفه‌ها
95% Confidence Interval of the Difference	Mean Difference	Sig. (2-tailed)	df	T.Value=3	t		
Upper	Lower						
2.4661	1.3339	1.90000	.۰۰۱	۳۳۳	7.025	تغییر در دسترسی به وسایل نقلیه در تمامی حالات آن	
2.1093	1.6907	1.90000	.۰۰۱	۳۳۳	19.000	پراکندگی بافت روستا	
2.2024	1.2976	1.75000	.۰۰۱	۳۳۳	8.097	بهبود آلودگی ناشی از گرد و غبار محلی	
2.2186	1.3814	1.80000	.۰۰۱	۳۳۳	9.000	بهبود بهداشت روستا وضعیت دفع زباله	
1.3790	.9210	1.15000	.۰۰۱	۳۳۳	10.510	استفاده از مصالح و الگوی معماری ناهمگون با محیط	
۱.۳۸۴۰	۱.۰۰۶۶	۱.۶۶۰۰۰	.۰۰۱	۳۳۳	۱۴.۲۰۱	تحول مسکن به منظور تغییر در الگوی کالبدی فضایی و گسترش فیزیکی	

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

تغییرات اجتماعی ناشی از تحولات کالبدی - فضایی نواحی روستایی بخش کن و دهستان سولقان

همان طور که در جدول (۵) نشان داده شده است مقدار آماره t کلیه متغیرها، علاوه بر بزرگتر بودن از مقدار مرزی $1/96 +$ و $1/96 -$ می‌باشد. در نتیجه می‌توان با حداقل ۹۵ درصد اعتماد پذیرفت که همه شاخص‌های اثرات گسترش افقی در نواحی روستایی در تغییرات اجتماعی مورد تایید است و رابطه معناداری وجود دارد ($sig=0.001 < 0.05$). براساس همین نتایج می‌توان بیان نمود که بیشترین اثرات اجتماعی گسترش افقی نواحی روستایی بخش کن - سولقان، تغییر در طرز نگرش، هنجارها و رفتارها به منظور تحولات کالبدی فضایی روستاها با مقدار آماره ($t=13.272$) بوده و کمترین میزان تاثیرگذاری نیز در تغییر در ساخت و سیمای شهر به منظور تحولات کالبدی فضایی روستاها با مقدار آماره ($t=7.094$) در این محدوده مطالعاتی بوده است می‌باشد.

جدول ۵. مقدار آماره‌ی تی اثرات گسترش افقی بخش کن- سولقان بر تغییرات اجتماعی نواحی روستایی

One-Sample Test							مولفه‌ها
95% Confidence Interval of the Difference	Mean Difference	Sig. (2-tailed)	df	T.Value=3	t		
Upper	Lower						

95% Confidence Interval of the Difference		Mean Difference	Sig.	(2-tailed)	df	t	
Upper	Lower						
1.9053	1.1947	1.55000	.۰۰۱	۳۳۳	9.131		تحول در شبکه ارتباطی به منظور تحولات کالبدی فضایی روستاها
2.3599	1.3401	1.85000	.۰۰۱	۳۳۳	7.594		ساخت و سیمای شهر به منظور تحولات کالبدی فضایی روستاها
2.8364	2.0636	2.45000	.۰۰۱	۳۳۳	13.272		تغییر در طرز نگرش، هنجارها و رفتارها به منظور تحولات کالبدی فضایی روستاها
1.7841	1.0159	1.40000	.۰۰۱	۳۳۳	7.628		میزان مشارکت مردم ساکن روستای کن و سولقان به منظور تحولات کالبدی فضایی روستاها

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

یکی از مهمترین جاذبه‌های کن سولقان رودخانه کن است که به طول ۳۳ کیلومتر از ارتفاعات توچال سرچشمه می‌گیرد و با خروش فراوان از روستاها و آبادی‌های پایین دست عبور می‌کند. رودخانه کن یکی از پرآب‌ترین رودخانه‌های تهران است و جالب است بدانید که آب دریاچه مصنوعی چیتگر نیز از همینجا تامین می‌شود. اما در طول مسیر جاده آن چیزی که بیشتر جلب توجه می‌کند وجود دره‌ها و شکل خاص کوه‌هاست این مسیر دارای چشم اندازهای زیبایی می‌باشد که دره‌ی دوچناران یکی از معروف‌ترین آنهاست. کمی که در مسیر جلوتر می‌روید با رسیدن به روستای وردیج آنچه که بیشتر خود نمایی می‌کند سنگ‌هایی ست که بصورت صورتک‌های تراشیده شده در ارتفاعات کنار جاده قابل مشاهده هستند. روستاهای منطقه اکثرا به شکل توریستی هستند و ویلاسازی‌های زیادی در آنها انجام شده است. کوچه باغ‌های زیبا، سفرخانه‌ها و رستوران‌های زیادی در این روستاها وجود دارند که می‌توانید برای صرف غذا در محیطی دلچسب از آنها استفاده کنید. همچنین در طول مسیر حداقل پنج امام زاده خواهید دید که در نهایت به امام زاده داوود ختم می‌شود که از دیرباز مورد علاقه گردشگران بوده است.

نتیجه‌گیری و دستاورد علمی پژوهشی

چشم انداز روستایی بخش مهمی از سازمان فضایی نواحی روستایی به شمار میرود که کارکرد اصلی آن از دیر باز تامین غذای مردم جهان و تولید برخی مواد اولیه بوده است. امروزه با رشد شتابان جمعیت به ویژه شهرها و در نتیجه نیاز روز افزون به مواد غذایی بر اهمیت اراضی زراعی و دیگر عرصه‌های تولید روستا افزوده شده است. از سوی دیگر فضای شلوغ آلوده و بی روح شهرهای امروزی بیش از پیش بر اهمیت زیست محیطی چشم اندازهای طبیعی برخی روستاها افزوده و به نوعی بازگشت به زندگی روستایی را مطرح نموده است. در همین راستا شاهد گسترش پدیده روستانشینی شهری هستیم که طی آن بسیاری از ساکنین کلان شهرها روستاهای حومه شهر و حتی نواحی روستایی دورتر را برای سکونت برگزیده‌اند. به همین دلیل چشم اندازهای روستایی به شدت دستخوش دگرگونی شده و موجب تغییر کاربری و تخریب بخش‌های از اراضی زراعی، باغی، جنگلی و حوضه‌های آبخیز گشته‌اند. هر چند که در طرح‌های توسعه کالبدی روستایی و اغلب در طرح‌های هادی همواره بر عدم تغییر کاربری اراضی تا کید می‌گردد. اما در عمل به علت ضعف ساختار اقتصادی نواحی و کشورها عواملی همچون جهش سریع قیمت زمین و بهره‌وری رو به کاهش فعالیت‌های کشاورزی موجب تداوم و گسترش روند تخریب چشم اندازهای روستایی و تغییر کاربری اراضی زراعی گردیده است. بنابراین گسترش پدیده خانه دوم تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی و در نهایت دگرگونی کالبدی روستاها با توجه به مسائل ملی، ناحیه‌ای و محلی به دلایل زیر حائز اهمیت است. کاربری

زمین و تحولات مربوط به آن نتیجه یک شبکه پیچیده تعامل بین نیروهای بیوفیزیکی و اجتماعی، رشد جمعیت و نحوه پراکنش آن مهم‌ترین مسئله اقتصادی در فضا و زمان است که منجر به افزایش شتاب تغییرات کاربری زمین در قرن‌های اخیر شده است. در مناطق شهری و روستایی افزایش جمعیت باعث تغییر کاربری اراضی کشاورزی و فضاهای سبز به مسکونی تجاری و صنعتی شده است. این تغییرات دارای پیامدهای ناخوشایندی بر روی محیط زیست شهری و روستایی همچون کاهش پوشش گیاهی و افزایش دمای محیط می‌باشد. بنابراین ارزیابی اثرات تغییر کاربری اراضی به منظور مدیریتی مناسب در مناطق شهری ضروری به نظر می‌رسد. تخریب زمینه‌ای کشاورزی، رشد و گسترش شهرها در ارتفاعات با شیب‌های زیاد، ادغام روستاها در کالبد شهرها، مشکلات زیست محیطی و مخاطرات طبیعی، افزایش هزینه و زیرساخت‌ها و خدمات شهری و عدم استفاده بهینه از زمین و... نمونه‌ای از این مشکلات هست که امروزه شاهد آنیم. گسترش فیزیکی شهرها، فرآیندی پویا و مداوم است و طی آن محدوده‌های فیزیکی شهر و فضاهای کالبدی آن در جهات عمودی و افقی از حیث کمی و کیفی افزایش می‌یابد، هرکدام از این دو کالبد متفاوت و جداگانه‌ای از دیگری ایجاد می‌نماید. رشد فیزیکی به شکل افزایش محدوده شهر یا به اصطلاح گسترش افقی ظاهر می‌گردد و رشد عمودی به صورت درون‌ریزی جمعیت شهری و الگوی رشد شهر فشرده نمایان می‌شود. بر همین اساس یکی از مهم‌ترین اقدامات باید جلوگیری از رشد بی‌رویه روستاهای اطراف و پیوستن آنها به شهر باشد. رشد روستاهای مهاجرپذیر و تبدیل آنها به شهرک‌ها و هسته‌های پر جمعیت سبب از بین رفتن زمین‌های کشاورزی، آلودگی و کاهش منابع آب و همچنین ایجاد مشکلات زیاد در اعمال مدیریت شهری و خدمات رسانی می‌شود. بنابراین ممانعت از رشد غیرطبیعی روستاها از طریق اعمال سیاست‌های کنترلی به ویژه در بخش تأمین مسکن و ارائه خدمات بسیار مؤثر خواهد بود. بر اساس یافته‌های پژوهش، پیشنهادات کاربردی زیر مطرح می‌گردد:

- در نظام برنامه ریزی های فیزیکی برای شهرها و پیرامون با استفاده از کارشناسان متبحر و رایزنی و تعامل با کلیه ارگانها و سازمانهای دخیل در برنامه های توسعه، یک چارچوب مدون و منظم که با شرایط فیزیکی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی منطقه مطابقت داشته باشد تعریف گردد.
- یکی از مهم‌ترین اقدامات باید جلوگیری از رشد بی‌رویه روستاهای اطراف و پیوستن آنها به شهر باشد. رشد روستاهای مهاجرپذیر و تبدیل آنها به شهرک‌ها و هسته‌های پر جمعیت سبب از بین رفتن زمین‌های کشاورزی، آلودگی و کاهش منابع آب و همچنین ایجاد مشکلات زیاد در اعمال مدیریت شهری و خدمات رسانی می‌شود. بنابراین ممانعت از رشد غیرطبیعی روستاها از طریق اعمال سیاست‌های کنترلی به ویژه در بخش تأمین مسکن و ارائه خدمات بسیار مؤثر خواهد بود.

منابع

- Asghari Lafmjani, S and Farahmand, J, (2015), Analysis of physical development problems in mountainous villages (study area: Kamyaran city), Spatial Planning, Year 6, Number 2, pp. 56-37;
- Badri, S. A, Akbarian Ronizi, S. R, Ghasabi, M.J, (2012), The role of local management in the physical development of rural settlements (Case study: Aran and Bidgol), Rural Research, Volume 4, Number 2, pp. 276-249;

- Bahrami, R, (2012), Analysis of the physical effects of the master plan based on the level of satisfaction of the rural community (Case study of Negal village, Sanandaj city), Physical development planning, Volume 4, pp. 77-66;
- Eppler, U, Fritsche, R. & Laaks, S, 2015, Urban-Rural Linkag and Global Sustainable Land use, Berlin, Globalands.
- Ghadermazi, H, (2011), Spatial expansion of the city and land use change in the surrounding villages of Sanandaj; During the period 1355-1387, Journal of Urban Studies, University of Kurdistan, Article 4, Volume 1, Number 1, pp. 76-61;
- Kalali Moghadam, J. (2015), A Study of Factors Affecting Agricultural Land Use Change (Case Study: Rural Areas of Rasht), Ferdowsi University of Mashhad, Quarterly Journal of Rural Research and Planning, Volume 4, Number 1, Number 9, p.113- 132
- Li, J., and Richterm.D., 2012. Effects of two-century land use changes on soil iron
- Mahdavi, M, (2012), Rural Geography of Iran, Payame Noor University;
- Saeedi, A and Hosseini Hasel, S, (2009), Foundations of Location and Location of Rural Settlements, Islamic Revolution Housing Foundation Publications, Tehran;
- Saeedi, A, (2012), Leveling of the country's villages, Tehran, Housing Foundation;
- Saeedi,A,(2011), Structural-Functional Scan: A Systematic Approach in Spatial-Spatial Studies, Geography (Scientific-Research Journal of the Geographical Society of Iran) Year 9, No. 9, pp. 336-312;
- Seidaei, S. E and Ghasemian, Z, (2012), A study of the trend of functional changes in rural houses Case study: Gorji Mahalla village, Behshahr city, Mazandaran province, Spatial Planning Quarterly, second year, first issue;
- Shokouei, H. (2008), New Thoughts in the Philosophy of Geography, Environmental Philosophies and Geographical Books, Tehran, Gitashenasi;